

Tema 40. Programa d'assessorament tècnic penal. Principis d'intervenció i programes d'intervenció: Assessorament tècnic oficial d'encausats, assessorament tècnic oficial de formes substitutives de les penes privatives de llibertat, assessorament tècnic oficial de víctimes i/o testimonis, suport a l'exploració judicial. Credibilitat del relat del testimoni. Competències professionals d'assessorament tècnic penal

Esquema

- I. Programa d'assessorament tècnic penal
- II. Principis d'intervenció i programes d'intervenció
 - 1. Principis d'intervenció
 - 2. Programes d'intervenció
 - 2.1. Característiques comuns dels programes
 - 2.2. Assessorament tècnic oficial d'encausats
 - 2.3. Assessorament tècnic oficial de formes substitutives de les penes privatives de llibertat
 - 2.4. Assessorament tècnic oficial de víctimes i/o testimonis
 - 2.5. Suport a l'exploració judicial
- III. Credibilitat del relat del testimoni
- IV. Competències professionals d'assessorament tècnic penal

I. Programa d'assessorament tècnic penal

Amb aquest nom s'agrupen les intervencions que duen a terme els equips d'assessorament tècnic penal formats per professionals de la psicologia i del treball social que desenvolupen la seva activitat en el marc de la jurisdicció penal. La seva funció principal és respondre les sol·licituds d'assessorament fetes pels òrgans judicials de la jurisdicció penal i en qualsevol fase processal a través de l'elaboració d'informes pericials o d'assessorament amb relació a persones investigades, víctimes i testimonis implicats en procediments penals d'acord amb els programes d'intervenció dissenyats a aquest efecte.

II. Principis d'intervenció i programes d'intervenció

1. Principis d'intervenció

1.1. Igualtat davant la llei

Qualsevol actuació ha d'estar dirigida a afavorir la integració social i el respecte dels drets i llibertats individuals i col·lectius.

Igualment s'han de respectar els drets de la persona investigada: dret a la presumpció d'innocència, dret a fer ús dels mitjans de prova pertinents i a ser tractada sense discriminació per qualsevol circumstància personal o social.

L'actuació professional ha de seguir en tot moment criteris d'imparcialitat i objectivitat.

1.2. Respecte als drets i garanties

Cal informar les persones entrevistades de la demanda, els objectius de la intervenció i els límits de la informació obtinguda, amb un llenguatge clar i entenedor. És el que s'anomena el consentiment informat.

Es trameta la informació imprescindible i acurada en els informes d'una manera objectiva, contrastada i amb respecte a la intimitat de les persones, amb la màxima diligència possible per afavorir l'agilitat de la resposta judicial.

1.3. Mínim d'intervencions i individualitzades

Cal reduir el nombre d'intervencions d'acord amb el contingut de la demanda judicial, proposar una *intervenció individualitzada* i ajustada a la persona, potenciar la seva responsabilització i, sempre que sigui possible, es fan intervencions dins *l'entorn* de la persona usuària.

1.4. Actuació amb professionals especialitzats

El treball multidisciplinari en equip, amb personal titulat en les especialitats requerides, psicologia i treball social, i formats en l'àmbit judicial, millora la qualitat de la intervenció.

2. Programes d'intervenció

2.1. Característiques comunes dels programes

Tots els programes, tret el de suport a l'exploració judicial, tenen unes característiques comunes:

2.1.1. Metodologia i procés d'intervenció

a) Com a criteri de referència, si la matèria de valoració sobre la qual es demana l'informe és tant de caràcter psicològic com de caràcter social, el programa s'ha d'assignar a un/a psicòleg/òloga i un/a treballador/a social que han d'intervenir coordinadament.

b) En el cas de procediments sumaris, el programa s'ha d'assignar a dos professionals de la mateixa disciplina, un dels quals ha d'actuar com a referent. El/la professional que actuï com a referent és qui ha de conduir el procés d'intervenció i dur a terme les actuacions oportunes, i ha de contrastar amb l'altre/a professional les informacions obtingudes i les conclusions i/o propostes que se'n derivin.

c) S'ha d'assignar únicament un/a professional en funció del tipus de demanda del jutjat, depenent si aquesta és de caire psicològic o social.

Actuacions preliminars

Amb l'objectiu de reunir la informació disponible, les primeres actuacions que cal efectuar són la consulta de l'expedient judicial i la consulta de l'expedient administratiu, aquest últim en el cas que hi hagi antecedents d'intervenció.

És necessari adreçar-se a l'oficina judicial per consultar l'expedient judicial i extreure'n la informació necessària sobre el fet delictiu, la petició fiscal, els possibles informes tècnics (psicològics, socials, forenses) que constin a la causa i altres informacions que puguin ser rellevants per ubicar correctament la sol·licitud, la situació del cas i les intervencions que es duran a terme.

Planificació de les intervencions

El/la professional o professionals que tinguin assignat el cas han de planificar les intervencions que cal dur a terme segons les primeres hipòtesis de treball que se n'hagin pogut extreure de l'anàlisi de la informació disponible i sempre d'acord amb el contingut de la demanda i l'objecte de la intervenció. Com a norma general, s'ha de tenir en compte el principi d'intervenció mínima necessària i el de no reiterar intervencions anteriors que puguin donar-se per vàlides.

S'ha de fer una primera planificació de quina persona o persones cal entrevistar, que pot ser revisada al llarg de la intervenció.

Entrevistes i exploració diagnòstica

La primera fase de l'entrevista consisteix a presentar el servei i enquadrar la intervenció, i s'hi ha d'informar clarament sobre el motiu i l'objecte de l'exploració i la seva finalitat, així com sobre la metodologia que se seguirà.

En la fase d'exploració pròpiament dita, s'ha de recollir la informació necessària sobre les dades d'identificació, els antecedents psicosocials significatius i la situació actual de la persona entrevistada, cal respectar els límits de la presumpció d'innocència i evitar la recerca d'informacions innecessàries. A partir d'aquí, es pot fer l'exploració psicològica forense i/o social amb l'aplicació, si escau, de les proves psicològiques diagnòstiques pertinents per donar resposta al motiu de la demanda.

Coordinacions externes

Les coordinacions externes, com a tècniques indirectes d'exploració, tenen la finalitat de recollir informació addicional dels professionals o serveis que, d'acord amb el seu coneixement del cas, puguin aportar dades significatives en relació amb l'objecte d'estudi o puguin corroborar o refutar determinades informacions. Sempre que sigui necessari, la informació s'ha de sol·licitar per escrit i es pot adjuntar a l'informe. En qualsevol cas, sempre s'ha d'esmentar la font de les informacions que s'utilitzin per efectuar-ne valoracions o extreure'n conclusions.

Criteris per a l'elaboració de l'informe

El contingut de l'informe ha de ser l'estrictament necessari i s'ha d'adequar a l'objecte de la demanda, i ha d'aportar valoracions, conclusions i/o propostes concretes sobre la matèria de valoració.

Tot el contingut de l'informe s'ha de sotmetre als criteris d'objectivitat i d'especialització professional, i s'ha de deixar molt clarament diferenciada la part «d'informacions recollides» i la seva procedència, de la part valorativa i de conclusions i/o propostes.

Estructura i contingut de l'informe

Com a pauta general, l'informe ha de fixar:

- Dades d'identificació de la persona objecte d'estudi i dades judicials
- Motiu de l'informe (contingut de la demanda sol·licitada pel jutjat)
- Metodologia (actuacions desenvolupades)
- Antecedents significatius i situació personal actual dels àmbits que corresponguin en cada cas: àmbit familiar, àmbit social, àmbit econòmic, àmbit educatiu/laboral, àmbit sanitari, àmbit psicològic, àmbit jurídic
- Resultat de les exploracions psicològiques efectuades (si escau)
- Valoració i conclusions
- Proposta (si escau)

Finalització del programa

El programa finalitza quan es lliura l'informe al jutjat que l'ha sol·licitat.

Sovint els professionals signataris de l'informe són citats a l'acte de judici oral per tal que el ratifiquin o l'ampliïn per a la qual cosa s'han de sotmetre a les preguntes de les diferents parts.

2.2. Assessorament tècnic oficial d'encausats

2.2.1. Definició del programa

El *Programa d'assessorament tècnic sobre encausats* és un instrument que el Departament de Justícia posa a disposició dels òrgans judicials de l'àmbit penal, mitjançant el qual poden activar un procés d'intervenció dut a terme per professionals de l'àmbit de la psicologia i el treball social, per tal d'incorporar al procediment un seguit d'informacions, valoracions i propostes que facilitin el coneixement de les circumstàncies personals, psicològiques i socials de la persona investigada, així com la presa de decisions judicials, sempre a demanda dels òrgans judicials.

2.2.2. Objectius específics del programa

Aportar a l'òrgan judicial aquella informació psicosocial significativa sobre persones investigades per qualsevol tipus de delictes, per facilitar o bé orientar en la presa de decisions judicials:

- sobre les modificacions de la responsabilitat criminal per causa psíquica
- sobre la perillositat criminal de les persones investigades
- sobre el risc de reincidència
- sobre les circumstàncies familiars i personals dels penats en aquells supòsits en què s'hagi sol·licitat l'indult

En aquests casos s'ha de promoure l'aplicació de les mesures penals alternatives sempre que les circumstàncies sociofamiliars, personals i psicològiques de la persona investigada i el marc legal vigent així ho permetin.

2.2.3. Metodologia i procés d'intervenció específic

Se segueix la pauta general explicada en el punt II.2.1, però, pel que fa a l'estructura i el contingut de l'informe, s'ha de prestar especial atenció a les dades biogràfiques descriptives de la família d'origen i extensa i que tinguin a veure amb el cas relatives a trastorns psicopatològics en el nucli familiar, antecedents de violència, d'intervencions de recursos i serveis sociocomunitaris i antecedents d'exclusió social i situacions de risc. Quant a les dades personals, cal tenir en compte les característiques psicològiques del subjecte i les proves diagnòstiques. La seva actitud amb relació a l'exploració i als fets denunciats. Finalment, s'ha de posar en relació els resultats de l'avaluació social, psicològica o psicosocial realitzada amb la presumpta comissió del delicte per tal de poder respondre a la demanada judicial.

2.3. Assessorament tècnic oficial de formes substitutives de les penes privatives de llibertat

2.3.1. Definició del programa

El Programa d'assessorament tècnic sobre formes substitutives de l'execució de les penes privatives de llibertat és un instrument que el Departament de Justícia posa a disposició dels òrgans judicials que han d'executar les sentències, mitjançant el qual els jutges o els magistrats poden sol·licitar a professionals especialitzats una valoració sobre la conveniència d'aplicar o no a una determinada persona condemnada a una pena de presó alguna de les formes substitutives de les penes privatives de llibertat que estableix el Codi penal.

2.3.2. Objectius específics del programa

Oferir als jutjats penals o d'execució, a partir de l'anàlisi especialitzada, elements de valoració del perfil personal i social de la persona condemnada per sentència ferma, així com d'altres aspectes i problemàtiques que puguin tenir una incidència significativa en una possible aplicació de la suspensió de la pena privativa de llibertat que preveu el Codi penal.

Es tracta d'incidir en una aplicació coherent i ajustada al perfil de la persona condemnada de la manera i les condicions de la suspensió de la pena.

2.3.3. Metodologia i procés d'intervenció específic

Se segueix la pauta general explicada en el punt II.2.1, però pel que fa a l'assignació del programa s'ha de fer, preferentment, a un professional de l'àmbit del treball social.

Quant a l'estructura i contingut de l'informe, cal prestar especial atenció a les dades anamnèsiques del subjecte de l'informe i, si escau, es poden fer subapartats segons el tipus de demanda i/o problemàtica, fent especial referència a antecedents delinqüencials, penals i penitenciaris; antecedents de salut mental i de drogodependències i del posicionament del subjecte davant el delicte. La conclusió de l'informe ha de fer una descripció de la problemàtica detectada i les necessitats que

se'n deriven. En l'apartat de proposta cal explicitar i argumentar la valoració de proposta favorable o no favorable de l'aplicació d'una mesura penal alternativa. En cas de proposta favorable s'ha d'informar el jutjat de l'equip encarregat de fer el seguiment de la mesura.

2.4. Assessorament tècnic oficial de víctimes i/o testimonis

2.4.1. Definició del programa

El Programa d'assessorament tècnic oficial de víctimes i testimonis és un instrument que el Departament de Justícia posa a disposició de qualsevol òrgan judicial de l'àmbit penal, mitjançant el qual els jutges o els magistrats poden sol·licitar a professionals especialitzats de l'àmbit de la psicologia i el treball social una valoració psicosocial sobre les víctimes i els testimonis a fi de facilitar les decisions judicials.

2.4.2. Objectius específics del programa

Oferir al jutge o al tribunal una anàlisi de les circumstàncies psicosocials de víctimes i/o testimonis, que puguin afectar les decisions judicials, com poden ser la valoració de la credibilitat del testimoni en casos de menors víctimes i/o testimonis, seqüeles o afectació psicosocials, valoració del testimoni en casos de violència de gènere...

2.4.3. Metodologia i procés d'intervenció específics

Se segueix la pauta general explicada en el punt II.2.1, però quant a l'estructura i el contingut de l'informe poden aparèixer apartats específics atesa la complexitat dels casos, com és ara en els d'abús sexual a menors o en els de víctimes de violència de gènere, o per a l'anàlisi de la credibilitat del testimoni, o bé afectació o seqüeles psicològiques derivades.

Planificació de les intervencions

Cal fer una menció especial a les intervencions amb menors: se'ls ha de citar conjuntament amb els pares i/o tutors legals, per tal d'informar-los tenint sempre present el principi de la intervenció mínima necessària per tal d'evitar la victimització secundària.

En cas de detectar necessitats especials en el tracte o la intervenció amb les víctimes s'han de fer les propostes adequades amb relació a l'oportunitat de confrontació visual entre la víctima i la persona investigada; tractament psicològic; oportunitat de la declaració de la víctima en fase d'instrucció i/o a la vista oral; l'oportunitat d'intervenció d'altres serveis o recursos i la derivació a serveis i/o recursos especialitzats en les necessitats detectades.

2.5. Suport a l'exploració judicial

2.5.1. Definició del programa

El Programa de suport a l'exploració judicial és un instrument que el Departament de Justícia posa a disposició dels òrgans judicials de l'àmbit penal, mitjançant el qual poden activar un mecanisme d'intervenció dut a terme per professionals especialitzats que facilitin les exploracions i la presa de declaracions judicials de víctimes i/o

testimonis especialment vulnerables i que millori la qualitat de la informació obtinguda en la declaració.

2.5.2. Objectius específics del programa

Obtenir la declaració de la víctima i/o testimoni especialment vulnerable per raó de la seva edat o per les seves condicions personals psíquiques o físiques dins d'un marc professional de contenció emocional i en un context adequat a les seves característiques personals.

Potenciar la qualitat de l'exploració judicial de testimonis especialment vulnerables. Promoure que la gravació de l'exploració es pugui convertir en una prova preconstituïda per utilitzar en el judici oral de manera que s'eviti la duplicitat de declaracions del menor-víctima o testimoni, i, per tant, la victimització secundària.

2.5.3. Metodologia i procés d'intervenció

Assignació del cas

Un cop s'hagi rebut l'encàrrec, i d'acord amb la demanda, el cas s'ha d'assignar a dos professionals de l'equip.

Actuacions preliminars

L'equip s'ha de posar en contacte amb el jutge o el fiscal per tal de recollir la informació judicial necessària i concretar quan i com s'ha de portar a terme l'exploració judicial.

Planificació de la intervenció

Prèviament a l'exploració judicial, els professionals mantenen una entrevista amb la víctima i/o testimoni per tal d'establir un clima de confiança, així com per avaluar la seva capacitat per prestar testimoni.

Exploració

L'exploració de la víctima i/o testimoni té com a observadores les persones que determini l'autoritat judicial (jutge, fiscal, advocats, secretari judicial...), les quals, sempre que sigui possible, han de romandre en una altra sala amb un mirall unidireccional, o bé en una sala comunicada amb el lloc de l'exploració.

Durant l'exploració, un dels professionals porta la iniciativa, i és assistit per l'altre, que intervé en cas que la víctima i/o testimoni connecti millor amb aquest segon, o quan davant de dificultats en l'exploració pugui aportar una nova línia d'intervenció. A més, aquest segon professional sortirà de la sala per tal de recollir les preguntes que el jutge cregui convenient introduir.

Els professionals han de realitzar l'exploració amb criteris d'objectivitat, sense fer induccions, ni preguntes suggestives, ni formular preguntes que dificultin el relat de la víctima i/o testimoni, i que en cas que l'òrgan judicial ho determini, permetin valorar posteriorment la credibilitat del testimoni. El tipus d'entrevista adequat per portar a terme en la declaració d'un testimoni és l'entrevista cognitiva.

L'exploració ha de versar sobre les circumstàncies del presumpte fet, tot intentant ajudar el testimoni a recuperar de la memòria el nombre màxim de detalls del fet, així com altres aspectes que l'autoritat judicial plantegi.

L'exploració judicial sempre és enregistrada amb vídeo amb l'objectiu que aquesta única declaració estigui disponible per a totes les parts i pugui ser usada, si escau, en el moment del judici oral com a prova preconstituïda. Aquesta mateixa declaració és la que utilitzaran els psicòlegs en cas que se sol·liciti l'anàlisi de la credibilitat del testimoni.

Característiques de les sales d'exploració

Per a la pràctica d'aquest programa s'utilitza una sala d'exploració i una sala d'observació, separades per un mirall unidireccional o bé comunicades mitjançant un circuit tancat de televisió. A la sala d'observació, des d'on es pot observar el que succeeix a l'altra sala, se situen el jutge, el fiscal, els advocats de les parts, el secretari judicial i les persones que el jutge cregui convenient. A la sala d'exploració se situen els professionals que fan l'entrevista.

Finalització del programa

El programa finalitza quan el jutge decideix que no s'han de fer més preguntes.

III. Credibilitat del relat del testimoni

La credibilitat del testimoni és un aspecte clau en el procés judicial, atès que la inexactitud o les limitacions del record per part dels testimonis poden suposar un risc important en la presa de decisions per part dels jutges o els tribunals. D'altra banda, les persones implicades en les decisions judicials (jutges, fiscals, pèrits, etc.) també poden incórrer en errors greus en les seves valoracions del testimoni i arribar a conclusions esbiaixades. Finalment, els testimonis mateixos poden mentir, tant per motivacions personals com per pressions externes, poden ser suggestionables per altres persones (especialment els menors o els discapacitats psíquics) o poden equivocar-se en les seves apreciacions per diferents motius.

La credibilitat del testimoni fa referència, des del punt de vista de la psicologia del testimoni, a l'avaluació objectiva que es realitza sobre la declaració d'un testimoni. La preocupació bàsica rau a creure que allò que diu el testimoni és el que va passar realment. Quan la declaració no s'ajusta a la realitat pot ser que la memòria falli, però també pot ser que hi hagi la intenció de mentir. La manca de veracitat del testimoni, doncs, pot ser tant intencional com no intencional, però en el cas que sigui intencional

s'entén que l'engany és una opció deliberada per confondre algú sense haver manifestat prèviament les seves intencions al receptor (Eckman, 1992).

Entre les diverses tècniques per valorar la credibilitat del testimoni, s'han utilitzat diferents aproximacions com l'anàlisi de la conducta no verbal o de les respostes fisiològiques del testimoni, tot i que els resultats obtinguts fins a l'actualitat no permeten obtenir un perfil de resposta característic de les persones que menteixen (Vrij, 2000). En aquest sentit, les diferències individuals i culturals són molt àmplies i també es pot produir una distorsió en les mesures utilitzades a causa de la influència de la càrrega emocional del testimoni en el moment de l'avaluació.

Un altre enfocament ha estat utilitzar les escales de validesa dels instruments psicomètrics (p. ex., les escales L, F i K del test MMPI) com a mètode de detecció de les actituds de simulació o dissimulació, tot i que amb les limitacions pròpies de qualsevol prova estandarditzada i amb una probabilitat significativa de generar tant falsos positius com falsos negatius (possibilitat que no permet satisfer sovint les elevades exigències d'objectivitat pròpies del context forense).

Per aquests motius, l'enfocament més actual de valoració de la credibilitat es basa en l'anàlisi del contingut verbal de la declaració del testimoni. El seu fonament teòric és l'anomenada *hipòtesi d'Undeutsch*, segons la qual el record d'una declaració sobre una experiència viscuda és qualitativament diferent del d'una declaració inventada o imaginada (Undeutsch, 1982). En general, les declaracions sobre fets viscuts inclouen més detalls rellevants, més informació sensorial, més informació contextual i més informació afectiva que les declaracions inventades.

Anàlisi del testimoni d'abús sexual infantil

L'evolució de les tècniques esmentades ha donat lloc al que actualment es coneix com a tècnica d'avaluació de la validesa d'una declaració (*Statement Validity Analysis* o SVA). Aquesta tècnica, inicialment formulada per Undeutsch (1989) va ser dissenyada, originalment i exclusivament, per a l'anàlisi del testimoni de l'abús sexual infantil i va ser revisada posteriorment per Steller i Köhnken (1994) en la seva versió més extensament utilitzada. Aquesta tècnica inclou una entrevista estructurada amb el testimoni, l'anàlisi del contingut de la declaració basada en criteris de qualitat del relat i l'avaluació global del contingut obtingut mitjançant una sèrie de qüestions de validesa.

L'entrevista ha de ser enregistrada i transcrita per poder-ne fer l'anàlisi de contingut posterior, i ha de reunir una sèrie de requisits com el de no incloure preguntes inductives o suggestives, adaptar-se a les característiques psicològiques del testimoni i mantenir un estil narratiu lliure que permeti obtenir la màxima informació amb la mínima possibilitat d'influir en el relat obtingut.

L'anàlisi de contingut basat en criteris (*Criteria-Based Content Analysis* o CBCA) permet analitzar la transcripció de l'entrevista segons dinou criteris de veracitat del contingut. La valoració no està estandarditzada i es basa en una apreciació qualitativa global, en la qual una escassa quantitat de criteris poden tenir en canvi un alt valor en funció de les capacitats individuals del testimoni en concret. Els dinou criteris

s'agrupen en funció de cinc blocs o àrees d'anàlisi: característiques generals del contingut de la declaració (criteris 1, 2, 3), continguts específics de la declaració (criteris 4, 5, 6, 7), peculiaritats del contingut (criteris 8, 9, 10, 11, 12, 13), continguts relacionats amb la motivació (criteris 14, 15, 16, 17, 18) i elements específics de l'ofensa (criteri 19).

Els dinou criteris del CBCA són els següents:

1. Estructura lògica
2. Producció no estructurada
3. Quantitat de detalls
4. Anclatge contextual
5. Descripció d'interaccions
6. Reproducció de converses
7. Complicacions inesperades
8. Detalls poc usuals
9. Detalls superflus
10. Descripció precisa de detalls mal interpretats
11. Associacions externes
12. Al·lusió a estats mentals subjectius
13. Atribucions de l'estat mental de l'agressor
14. Correccions espontànies
15. Admissions de falta de memòria
16. Dubtes sobre el propi testimoni
17. Culpabilitat
18. Perdó a l'agressor
19. Detalls característics de l'ofensa

Una vegada s'ha estudiat la presència o no dels dinou criteris de la declaració, i en funció de diverses variables (com l'edat del testimoni, la seva capacitat testimonial, el tipus de delictes, el nombre de declaracions realitzades, el temps transcorregut des dels fets, etc.), s'arriba a una valoració global de credibilitat segons les cinc categories següents: creïble, probablement creïble, indeterminada, probablement no creïble o no creïble.

En darrer lloc se sotmet la declaració a una llista de prova de validesa que intenta determinar la possible influència en el relat de diverses variables contaminants que poden afectar-ne el contingut, a partir de l'anàlisi d'aspectes com les característiques psicològiques del testimoni (llenguatge i coneixements inapropiats, afecte inapropiat, susceptibilitat a la suggestió), les característiques de l'entrevista realitzada (preguntes suggestives, inadequació general de l'entrevista), els possibles motius del testimoni per fer una al·legació falsa (motius personals per mentir, context on té lloc la primera revelació dels fets, pressions d'altres per donar un testimoni fals) i qüestions relatives a la investigació (inconsistència amb les lleis naturals, inconsistència amb altres declaracions i inconsistència amb altres evidències).

En cas que es pugui descartar la influència en el relat d'aquestes qüestions de la prova de validesa, la valoració de credibilitat anteriorment adoptada pot ser donada per vàlida i l'aplicació de la tècnica conclou.

Diversos estudis (Vrij, 2005; Lamb, Sternberg, Esplin *et al.*, 1997) han posat de manifest l'efectivitat de la tècnica, sempre que s'apliqui en unes condicions adequades i no de forma aïllada, sinó dins d'un conjunt més ampli de valoracions (clíniques, sociofamiliars, etc.) referides a cada cas concret que s'avalui.

Altres mètodes basats en l'anàlisi del contingut verbal de la declaració són l'anàlisi de la realitat de la declaració (Undeutsch, 1989) i la tècnica del control de la realitat de la declaració (*Reality Monitoring*, de Johnson i Raye, 1981), les quals es basen en els mateixos supòsits que l'SVA, tot i que són menys utilitzades i disposen de menys evidència empírica.

D'altra banda, s'ha de considerar l'especial dificultat de valorar el testimoni infantil, causada pel seu escàs nivell de recursos verbals o cognitius i l'elevada possibilitat de suggestió externa. Els estudis referents a la memòria infantil (Alonso-Quecuty, 1998 i 1999; Ceci i Bruck, 1995; Endres, 1997) posen de manifest que els records dels infants no són qualitativament diferents dels propis dels adults, tot i que inclouen menys quantitat de detalls i són més sensibles tant a l'efecte de l'oblit pel pas del temps com a l'efecte de la suggestió per part de l'adult. En general, els infants discriminen entre realitat i fantasia i tenen dificultats per mentir de forma convincent per a un adult, atesa la limitació dels seus recursos cognitius. Les mateixes consideracions poden ser aplicades en el cas de les persones amb dèficits intel·lectuals.

En general s'ha de considerar que el testimoni infantil és tan precís i fiable com el testimoni adult quan s'utilitzen correctament les tècniques d'entrevista no suggestiva, la qual inclou una exposició lliure per part del menor i la utilització de preguntes generals i no inductives per part dels entrevistadors.

Anàlisi del testimoni de violència de gènere

A partir de la Llei orgànica 1/2004, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, i de la posterior entrada en funcionament dels jutjats de violència contra la dona, els psicòlegs dels equips d'assessorament tècnic penal del Departament de Justícia vam veure com s'incrementava la demanda judicial de valoració de la credibilitat del testimoni en violència de gènere.

L'augment d'aquesta demanda específica va fer que els psicòlegs dels equips d'assessorament tècnic (EAT) penal engegessin una investigació sota l'empareda del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia per tal de dotar-se d'una eina objectiva per poder argumentar d'una manera científica, objectiva i unificada per part de tots els equips d'assessorament tècnic penal de Catalunya en l'àmbit de la credibilitat de la violència de gènere més enllà de l'exploració psicològica forense.

Així, el 2012 es va publicar el GAT-VIG-R (*Revisió de la Guia d'avaluació del testimoni en violència de gènere*), que s'ha mostrat com una eina útil i vàlida per diferenciar els testimonis creïbles dels que no ho són.

El GAT-VIG-R és un instrument que consta de l'avaluació de cinc hipòtesis alternatives i d'una llista de criteris de quinze elements característics de relats reals de violència de gènere, i inclou un procediment de valoració exhaustiu i detallat. Aquest procediment de valoració inclou una primera entrevista de recollida de dades anamnèsiques i sociodemogràfiques i l'avaluació de cinc hipòtesis alternatives (competència de la dona per declarar, garantia d'un record original i viscut, contrast amb altres declaracions, credibilitat narrativa –on s'aplica la llista de quinze criteris– i compatibilitat de la dinàmica relacional i avaluació de trastorns o símptomes clínics).

Els quinze criteris que formen part de la credibilitat narrativa són els següents:

1. Discontinuitat narrativa
2. Detalls estranys
3. Reproducció de converses
4. Correccions espontànies
5. Ambivalència i ambigüitat vers l'agressor
6. Violència indirecta, suscitant por i terror
7. Por a les represàlies
8. Imposició i intimitat del secret
9. Indefensió
10. Evolució de la violència i progressió de l'asimetria de poder
11. Dualitat entre la conducta domèstica i la imatge social
12. Control ampli masculí cognitivoconductual
13. Descripció contextualitzada de microviolències
14. Estratègies de supervivència de la dona
15. Relat inhibit amb vergonya

Una de les principals aportacions del GAT-VIG-R en l'anàlisi de la credibilitat del testimoni de violència de gènere és el de ressaltar la importància del coneixement que hem de tenir sobre els diferents perfils sociodemogràfics dels testimonis, ja que impliquen diferents perfils narratius.

IV. Competències professionals d'assessorament tècnic penal

Com a competències professionals generals, els psicòlegs de l'EAT penal han de tenir coneixements teoricopràctics en les àrees específiques següents:

- Psicologia evolutiva
- Psicologia cognitiva
- Psicologia de la memòria
- Desenvolupament del llenguatge
- Psicologia social

- Psicopatologia clínica/forense, tant de menors com d'adults
- Neuropsicologia
- Trastorns addictius
- Entrevista clínica infantil i d'adults
- Entrevista cognitiva
- Instruments psicomètrics (intel·ligència, personalitat, clínica, neuropsicologia), tant de menors com d'adults
- Tècniques de credibilitat del testimoni
- Coneixements amplis del context legal penal, judicial i forense

Com a competències professionals generals, els treballadors socials de l'EAT penal han de tenir coneixements en les àrees següents:

- Tècniques d'entrevista amb adults i amb menors
- Coneixement de la xarxa de recursos socials
 - Drogodependències
 - Infància
 - Justícia juvenil
 - Salut mental
 - Dones
- Trastorns addictius
- Amplies nocions de psicologia (desenvolupament, llenguatge, memòria, etc.)
- Coneixement ampli de processos migratoris i cultures afectades
- Coneixement ampli sobre violència domèstica i de gènere i circuits de derivació
- Coneixement dels programes de mesures penals alternatives
- Coneixements amplis del context legal penal, penitenciari, judicial i forense

D'altra banda, amb relació al contingut de la feina realitzada, els professionals dels equips d'assessorament tècnic han de tenir les competències professionals següents aplicades:

- Capacitat per redactar informes pericials psicològics i d'assessorament tècnic i socials i psicosocials.
- Habilitats per ratificar i defensar el contingut de l'informe elaborat en l'acte del judici oral, contestant a les preguntes formulades per les parts.
- Capacitat de coordinació amb altres professionals i també amb recursos externs.
- Capacitat de treball en equip i també amb professionals d'altres disciplines (metges forenses, psiquiatres, educadors, etc.).
- Capacitat per utilitzar de forma eficaç les noves tecnologies en els àmbits de la informació (ús i gestió de bases de dades) i de la comunicació; i els psicòlegs en eines informàtiques de l'avaluació psicològica.
- Capacitat d'actualització professional permanent i participació en activitats de formació o supervisió periòdiques.
- Capacitat d'anàlisi per la promoció de millors pràctiques i per participar en el desenvolupament i la implementació d'innovacions pròpies de l'àmbit de treball.
- Gestionar adequadament els expedients administratius i preservar-ne la confidencialitat.

Finalment, es requereixen certes habilitats en l'àmbit personal, necessàries per desenvolupar adequadament la tasca encomanada:

- Capacitat d'escolta activa
- Habilitats comunicatives, tant verbals com no verbals
- Capacitat d'empatia
- Autocontrol i capacitat de gestió de les pròpies emocions
- Organització eficient del temps i de l'agenda professional
- Control de l'ansietat situacional (assistència a judicis)
- Assertivitat i autoconfiança
- Capacitat per treballar en entorns cooperatius

Punts clau

Els programes dels equips d'assessorament tècnic penal permeten que els òrgans judicials de la jurisdicció ordinària disposin d'informació psicosocial rellevant sobre investigats, víctimes i testimonis de procediments penals per tal de dictar resolucions amb més informació. Aquests programes estan dissenyats atenent tant a les característiques de la demanda judicial com a les especificitats de la població objecte de valoració. La intervenció de l'equip és multiprofessional i incorpora treballadors socials i psicòlegs per al desenvolupament de les tasques pròpies de cada disciplina. El programa de suport a l'exploració judicial està demostrant ser una eina molt útil per millorar les declaracions de testimonis vulnerables i, alhora, per reduir la victimització secundària.

Bibliografia

ALONSO-QUECUTY, M.(1999) Evaluación de la credibilidad de las declaraciones de menores víctimas de delitos contra la libertad sexual. *Papeles del Psicólogo*, 73.

ALONSO-QUECUTY, M. (1998). *Creencias erróneas sobre testigos y testimonios: sus repercusiones en la práctica legal. A: Cuadernos de Derecho Judicial: delitos contra la libertad sexual*, vol. II. Madrid: Consejo General del Poder Judicial, pp. 407-450.

CECI, S. J.; BRUCK, M. (1995). *Jeopardy in the Courtroom. A scientific analysis of children's testimony*. Washington, DC: American Psychological Association.

ECKMAN, P. (2000). *Telling lies: clues to deceit in the marketplace, politics and marriage*. Nova York: W. W. Morton.

ENDRES, J. (1997). The suggestibility of the child witness: the role of individual differences and their assessment. *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, vol. 1, núm. 2, pp. 44-67.

LAMB, M. E.; STERNBERG, K. J.; ESPLIN, P. W.; HERSHKOWITZ, I.; ORBACH, Y.; HOVAV, M. (1997). Criterion-Based Content Analysis: a field validation study. *Child Abuse & Neglect*, 21, pp. 255-264.

STELLER, M.; KÖHNKEN, G. (1994). Análisis de declaraciones basadas en criterios. A: RASKIN, D. C.: *Métodos psicológicos en la investigación y pruebas criminales*. Bilbao: Desclée de Brower, pp. 185-211.

UNDEUTSCH, U. (1982). *Statement Reality Analysis*. A: TRANKELL, A. (ed.): *Reconstructing de Past*, Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers.

UNDEUTSCH, U. (1982). The development of Statement Reality Analysis. A: YUILLE, J. C. (ed.): *Credibility Assessment*. Nova York: Kluwer Academic - Plenum Publishers, pp.101-119.

VRIJ, A. (2000). *Detecting lies and deceit*. Chichester: John Wiley and Sons.

VRIJ, A. (2005). *Criteria-Based Content Analysis: a qualitative review of the first 37 studies*. *Psychology, Public Policy and Law*, vol. 11, núm. 1, pp. 3-41.